

сутність та забезпечують його цілісність.

Ключові слова: закономірності, принципи, неперервна педагогічна освіта, суб'єктність, наступність, самовдосконалення, обдаровані учні, вчитель початкової школи.

Анотація

В статтє определена единая система закономерностей (детерминантные, атрибутивные, продуктивные) и принципов процесса формирования готовности учителей начальной школы к работе с одаренными учащимися в системе непрерывного педагогического образования, которые позволяют объяснить его сущность и обеспечивают его целостность.

Summary

The unified system of regular phenomena (determinant, attribute, productive) and the principles of the process of formation of readiness of primary school teachers to work with gifted pupils in the system of continuous pedagogical education that permit to explain its nature and ensure its integrity has been defined in the article.

Key words : regular phenomena, principles, continuous pedagogical education, subjectivity, succession, self-improvement, gifted pupils, primary school teacher.

УДК 37.034:159.955.0

О. А. Халабузар,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Бердянський державний
педагогічний університет)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ

Розвиток науки і освіти є невід'ємною умовою підвищення конкурентоспроможності економічної системи, способом зайняти гідне місце на регіональному та світовому рівнях, зміцнити державність і розвивати національні інтереси, розширити форми інтеграції в світову освітню систему. Як стратегічний ресурс розвитку країни і суспільства це передбачає реорганізацію змістовної і процесуальної сторін вищої освіти. Забезпечення якості вищої освіти визначено як пріоритетна мета в стратегічних документах розвитку системи освіти. І завданням освітян, можливо, є саме роз'яснення майбутнім фахівцям складностей системи, у якій ми розвиваємося, її конструктивних можливостей, що є потенційними за допомогою синергетичного підходу. Виходячи з цього, **метою** нашого дослідження обрано розкриття можливостей синергетичного підходу в освітньому процесі. **Об'єктом** визначено формування особистості майбутніх фахівців у системі вищої професійної підготовки. **Предметом** є особливості застосування синергетичного підходу в процесі фахової підготовки майбутніх учителів.

Аналіз філософської, психологічної та педагогічної літератури з проблем фахової підготовки майбутніх лінгвістів засвідчує, що різні аспекти досліджуваної проблеми знайшли своє відображення в таких напрямках наукової думки: методологічні засади дослідження професійної педагогічної підготовки фахівців (О. Абдулліна, А. Акімов, Ю. Бабанський, І. Зязюн, С. Сисоева, В. Сластьонін, та ін.); сутність феномену педагогічної культури (Є. Бондаревська, В. Гриньова, І. Ісаєв); загальнонотеоретичні основи розвитку

мислення суб'єкта діяльності (О. Брушлинський, Л. Виготський, О. Леонтьєв, Н. Менчинська, С. Рубінштейн та ін.); психолого-педагогічні умови формування та розвитку логічного мислення особистості лінгвістів (Г. Лаврешина, Н. Талізін, О. Федоренко); формування і розвиток педагогічного мислення майбутнього вчителя-мовника (В. Лозова, М. Месрович, А. Павленко, В. Паламарчук, В. Сухомлинський та ін.). Серед апологетів нового міждисциплінарного наукового напрямку, що намагається розкрити особливості застосування синергетики у педагогічному процесі, слід зазначити А. Пуанкаре, Л. Фон Берталанфі, Л. Онзагера, М. Ейгена, Р. Тома, Є. Князева та С. Курдюмова. Згідно з дослідженнями науковців, можна зробити висновок, що процес формування особистості вчителя має забезпечувати здатність майбутнього фахівця глибоко усвідомлювати логіку засвоєного матеріалу, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки вивчених явищ, застосовувати операції критичного мислення, логічні прийоми і методи наукового мислення, вміння абстрагувати, класифікувати, узагальнювати, робити висновки. Здатність до застосування здобутих знань та вмінь у подальшій професійній діяльності відбувається за умови узгодженого поєднання організаційних форм, методів та засобів професійної підготовки майбутнього вчителя-мовника, зокрема лекційних і семінарсько-практичних занять, диспутів, конференцій тощо, активних методів навчання (проблемна лекція, лекція-візуалізація, лекція з запланованими помилками, лекція-прес-конференція та ін), комплексу різноманітних засобів навчання (мультимедіа, комп'ютер, навчальні посібники, спеціальні дидактичні матеріали). У сучасних умовах необхідно пам'ятати, що з кожним днем діяльність педагогічних кадрів сповнюється новим змістом, а це вимагає реконструкції у підготовці лінгвіста, особливо його педагогічної підготовки, що має озброїти студентів знаннями, розвинути їхнє професійне мислення, сформувати педагогічні навички, виховати майбутнього вчителя як активну творчу особистість. Задовольнити потреби суспільства та школи може тільки соціально активний, професійно підготовлений фахівець з новаторським, творчим підходом до розв'язання завдань навчання та виховання. Професійна підготовка особистості вчителя залежить також від розуміння того, що вона існує не тільки як процес, але й як виховна система, що його породжує.

Ефективне вирішення цих завдань залежить від якісно нового підходу до організації педагогічного процесу в системі вищої освіти країни. У загальноприйнятому розумінні слово "підхід" означає сукупність прийомів, способів, що застосовуються для впливу на стан, на перебіг подій. У якості ж загальнонаукової категорії це слово має два значення: у першому – підхід розглядається як якийсь базовий принцип, позиція, основне положення або переконання, що становить основу дослідницької діяльності; у другому – як напрям вивчення об'єкта (предмета) дослідження. У зв'язку з цим наукою в структурі підходу виділяють два рівні: концептуально-теоретичний; процесуально-діяльнісний.

У контексті організації освіти можна виділити такі методологічні підходи, які часто застосовуються на практиці:

- системний – урахування тісного взаємозв'язку з поняттям цілісності, структури, зв'язку, елемента, відносини, підсистеми;

- особистісно-орієнтований – урахування особливостей кожної особистості в процесі її вільного розвитку;
- особистісно-діяльнісний – створення умов для виникнення особливої позиції у студента щодо знань;
- рефлексивний – переосмислення і перебудова суб'єктом змісту свого досвіду;
- діалогічний – стимулювання розкриття творчого потенціалу і забезпечення формування особистісної самостійності, відповідальності;
- творчий – розвиток здібностей, необхідних для успішного просування до мети, поставленої самою людиною;
- компетентнісний – спрямований на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, що забезпечують успішне функціонування педагога (керівника) в ключових сферах життєдіяльності в інтересах як його самого, так і суспільства, держави;
- аксіологічний, який предметом розглядає розвиток культури відносин особистості;
- акмеологічний – цілісний розвиток людини, тобто рух до свого «акме» (вершини), прояв феномена професійної зрілості, яка спирається на професійну компетентність, педагогічну майстерність і гуманістичну спрямованість особистості, стійку мотивацію до самовдосконалення;
- андрагогічний – припускає встановлення особливого клімату, сприятливого для навчання дорослих; визначення спрямованості навчання; розробка планів (проектів) навчальної діяльності – і все це обов'язково з участю самого студента; здійснення навчальної діяльності, оцінювання. Але слід зауважити, що ми, в першу чергу, повинні уявляти систему освіти як відкриту систему, здатну до самоорганізації, яка розвивається на основі своїх можливостей, ресурсів навколишнього середовища та забезпечує умови для самовизначення і саморозвитку майбутніх учителів.

Синергетичний підхід у формуванні особистості лінгвіста в контексті фахової підготовки розкриває особливу роль особистості, яка імплементується у більш складні системи та стає спроможною впливати безпосередньо на процес еволюції явищ, виводити їх на передбачуваний майбутній стан.

Синергетика перекладається як «енергія сумісної дії» (грецькою «син» – «со-», «сумісно» та «ергос» – «дія»), була визначена професором Г. Хакеном як міждисциплінарний напрям, що досліджує системи, до складу яких входять певні підсистеми, та розкриває спосіб їх взаємодії, що призводить до утворення просторових, часових або просторово-часових структур у макроскопічному масштабі. Синергетика, як відомо, є постнеокласичною парадигмою наукового знання та в педагогічному розумінні означена наука допомагає побачити явище зсередини, проаналізувати його, з точки зору особистості, що досягатиме його та зробити спробу передбачити потенційний перебіг подій щодо цього явища та його компонентів [5]. Дослідники вбачають її роль у якості нової парадигми у соціальних та гуманітарних науках на ґрунті кооперації фундаментальних наук та їхніх методів. Отже, синергетика є новою наукою, що вивчає способи організації складних систем та потенційну

самоорганізацію. Зростання популярності синергетики пояснюється тим, що вона стає мовою міждисциплінарної комунікації для педагогів, психологів, математиків, кібернетиків. І. Рогожин, вивчаючи підструктури, що виникають довільно під час повільної зміни параметрів структури основної системи, називає їх дисипативними структурами. З синергетики може народитися нова філософська парадигма в освіті, яка підкреслюватиме, що необхідно вивчати нелінійний світ викладача-студента. Тоді навіть під час складної педагогічної ситуації стане можливим розробка конкретної моделі вирішення та подальша побудова для неї відповідних умов та структур, що сприятиме потенцій до еволюції в майбутньому. З точки зору синергетики під час кризи (завдання, що потребує вирішення) можуть виникати різні рішення, наприклад, може змінитися якість нелінійності, адже більш складне середовище має більш складну нелінійність. У випадку зростання не лінійності у фазовому переході суспільство здійснює стрибок, тобто з'являється можливість зв'язку з майбутнім через інваріантність шляхів вирішення. Якщо застосувати принципи синергетики до педагогічної взаємодії, можна дійти висновку, що розгляд педагогічної ситуації в спектрі багатьох потенційних варіантів вирішення сприятиме взаємозбагаченню як педагога, такі майбутнього лінгвіста. За умови певної організації середовища стає можливим об'єднання різних структур (викладач, студент), що належатимуть до різних стадій розробки проблеми (еволюція педагогічних технологій), але зможуть розвиватися та підтримувати одна одну (процес рефлексивних дій студента, процес рефлексії викладача, процес власне вирішення створеної ситуації). Актуалізована філософська синергетична парадигма в освіті корелюється з утворенням нового світогляду майбутнього лінгвіста у контексті ноосферної філософії [3].

Саме синергетичний підхід у формуванні логічного мислення майбутніх лінгвістів сприяє аналізу “неочікуваних” явищ, що, звісно, є такими лишень на перший погляд (адже будь-яка якісна зміна провокує відчуття спонтанності). При більш детальному аналізі виявляється, що “чинником” “неочікуваного” є нестійкість. Аналіз, що розкриває чинник неочікуваного явища (якісна зміна мислення, мотивації, рефлексивної позиції щодо формування особистості лінгвіста), забезпечує синергетичний підхід. У процесі становлення та вдосконалення логічного мислення майбутнього лінгвіста його особистість-система переходить у новий стан (попередній стан втрачає актуальність та стійкість) під впливом варіативної технології, спрямованої на оволодіння складовими утворення. Під час опису переходу особистості з певного стану в інший не всі параметри стану мають однакоє значення, тобто певні параметри стану (швидкі змінні) можна виразити через інші (повільні змінні), які визначають параметрами порядку, у результаті чого кількість незалежних змінних зменшується. На відміну від наук, що виникають на межі двох дисциплін, коли одна може надавати новій науці предмет, а інша — методи дослідження, синергетика спирається на методи, що однаково можуть застосовуватися до різноманітних предметних аспектів, та вивчає складні (“багатокомпонентні”) системи опосередковано стосовно їхньої сутності.

Спочатку в науці явище самоорганізації розглядалося в рамках кібернетичного підходу (У. Ешбі). Однак у кібернетичних дослідженнях не

зверталася увага на конкретні механізми, що відбуваються при самоорганізації явищ. Значущими тут були тільки стійкі зв'язки, але при цьому не аналізувалася конкретна природа цієї стійкості. Пояснюється це тим, що при кібернетичному підході акцент робиться на процеси зовнішнього управління й обміну інформацією.

У зв'язку з цим однією з основних цілей сучасної освіти є формування культури самоорганізації паралельно з інтелектуальною, інформаційною, дослідницькою (навчитися вчитися). Ідея самоорганізації є ключовим моментом синергетичного підходу методології науки в цілому, методології освіти зокрема.

Традиційний підхід має на увазі вивчення світу, акцент робиться на замкнених системах, особливу увагу зосереджено на стійкості та однорідності. Ці засади характеризують парадигмальний базис і спосіб підходу до вивчення природних процесів традиційної науки. Синергетичний підхід акцентує увагу вчених на відкритих системах, невпорядкованості, нестійкості, на існуванні та функціонуванні нелінійних відносин.

Цілком природним є концентрація вчених-педагогів, викладачів і вчителів на синергетичному світорозумінні, на прагненні перенести його поняття і положення безпосередньо в педагогічну діяльність. Потенціал синергетики може бути на розкритий на різних рівнях, адже кожен структурний елемент педагогічної системи (студент, педагог, студентська група) є відкритою інформаційною системою. Тому сучасна педагогіка спирається на наукові методи пізнання та керування складним об'єктом. Синергетичний підхід є розвитком системно-функціональних методів, застосовуваних у педагогіці. Результати синергетичного аналізу деяких питань педагогіки включає: цілі і структури освіти; нову парадигму вибору змісту навчання; нові технології навчання як інтенсифікації обміну інформацією; синергетичну сутність педагогічного управління самостійної роботи студентів.

Зараз у теорії педагогіки з'явилося досить багато праць, у яких застосовні методи синергетики. Наприклад, В. Віненко вважає, що в педагогічній практиці настав час використання ідеології синергетики, в основі якої лежить процес самоорганізації, чергування хаосу і порядку; вона є універсальним принципом світоустрою, характерним для систем самого загального вигляду" [5].

Т. Назарова і В. Шаповаленко, застерігаючи від буквального перенесення методів синергетики в педагогіку, вважають: "Незаперечно лише те, що при домінуванні нелінійних станів управління системою втрачається". Їхня думка про те, що «мета синергетичного підходу в галузі освіти полягає в глибокому осмисленні педагогічної спадщини як творчого синергетичного процесу і виключає механістичне його тлумачення" [6], дуже близька до нашого розуміння.

Е. Князева і С. Курдюмов надають використанню ідей синергетики велике значення при розгляді самоорганізації творчого мислення. Вони вважають, що "синергетичний підхід" в освіті реалізується під час заповнення відсутніх ланок, створенні цілісного образу.

Синергетика розглядає людину як складний організм, здатний до розвитку. Цей організм у ситуації системно-цілісної єдності дозволяє в

системі освіти інтерпретувати і реалізувати такі принципи методології: нелінійний стиль мислення; неоднозначність теоретичних засад, концептуальний і методологічний плюралізм, одночасне існування логічного й образно – інтуїтивного, раціонального та ірраціонального способів мислення;- детермінація хаосу як необхідного творчого моменту, що здатен самостійно організовуватися.

Методологія синергетики допоможе принципово змінити трактування процесу освіти, створити нелінійну ситуацію відкритого діалогу, прямого і зворотнього зв'язку, допоможе повернутися до фундаментальної освіти, що надає цілісне бачення природи, людини і суспільства в контексті міждисциплінарного діалогу.

Перспективи подальших досліджень. У якості перспективи подальших досліджень ми зосереджуватимемо увагу на визначенні певних аспектів актуалізації та генералізації навчальних матеріалів з синергетичним змістом, що мають створювати необхідні умови для гуманітаризації сучасної освіти майбутнього лінгвіста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абасов З. Инновация в образовании и синергетика / З. Абасов // Almamater. – 2007. – № 4. – С. 3–12.
2. Абдыкаримов Б. Синергетическая концепция образования для устойчивого развития / Б. Абдыкаримов // Вестн. высш. шк. (Almamater). – 2005. – № 11. – С. 56–57.
3. Виненко В. Г. Последипломное образование педагога в свете постнеклассической науки / В. Г. Виненко // Педагогика. – 1999. – № 3. – С. 73–79.
4. Виненко В. Г. Синергетика в школе / В. Г. Виненко // Педагогика, 1997. – № 2. – С. 55–60.
5. Гапонцев В. Л. Применение идеологии синергетики к формированию содержания непрерывного естественнонаучного образования / В. Л. Гапонцев // Образование и наука. Изв. УрО РАО. – 2004. – № 6(30).

Анотація

Стаття присвячена актуальним питанням сучасної фахової підготовки майбутніх філологів. Визначено мету та завдання їх фахової підготовки. Підкреслено роль та значення застосування принципів синергетики у сучасному освітньому процесі, орієнтованому на формування особистості майбутнього вчителя.

Ключові слова: фахової підготовка, принципи синергетики, освітній процес.

Аннотация

Статья посвящена актуальным вопросам современной профессиональной подготовки будущих учителей. Определена цель и задания профессиональной подготовки лингвистов. Подчеркнута роль и значение внедрения принципов синергетики в современном образовательном процессе, ориентированном на формирование личности будущего учителя.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, принципы синергетики, образовательный процесс.

Summary

The article is devoted to topical issues of modern professional training of future teachers. Determine the purpose of the job and training linguists. The role and importance of the implementation of the principles of synergy in the modern educational process focused on the formation of the person of the future teacher.

Key words: vocational training, the principles of synergy, the educational process.